

# PREMIJERE



Ana Fazekaš

## Antička vicologija & egzistencijalna vicozofija *Sizif Revisited:* Vicologizacija mita i smisao besmisla

Priča ide: najmoćniji i najubojitiji bračni par Olimpa silazi u Tartar u posjet zajedničkom davno utartaračenom ocu, kad naiđu na brijeg uz koji Sizif gura svoju zloglasnu gromadu. Uslijed neprestane podzemne tjelovježbe isklesano tijelo najlukavijeg od svih smrtnika privlači Herin volooki pogled i boginja naglo zaustavlja silazno putovanje da bi zatražila objašnjenje – zbog kakvog se zločina zavodljivi smrtnik našao tako okrutno utartaračen i osuđen na beskonačni besmisleni posao? A kako joj suprug odbija dati izravan odgovor, Hera kreće u istražni postupak zivkajući svoju djecu (i Zeusovu božansku kopilad), u potrazi za mitološkim objašnjenjem.

**Dramski se tekst u osnovi gradi kao laki satirički kolaž motiva iz antičke mitologije uz ironične reference na egzistencijalnu filozofiju raspisanu kroz esej Alberta Camusa i interferencije elemenata suvremenog nam svijeta**

Antičke mitove nije teško vicizirati, njihov je komički potencijal jednako neiscrpan kao i tragički, ovisno već o tome kako uperimo reflektor u ponuđeni materijal. Tu potenciju za svoju su kunstovsku preradbu odlučili iscijediti u punom komičkom sjaju Ivana Vuković i Ivan Planinić, zajednički pretvorivši poznati mitološki narativ u *Vic o Sizifu*. Dramski se tekst u osnovi gradi kao laki satirički kolaž motiva iz antičke mitologije uz ironične reference na egzistencijalnu filozofiju raspisanu kroz esej Alberta Camusa i interfen-

---

Ivana Vuković  
/ Ivan Planinić:  
*Vic o Sizifu*

> **Redatelj:**  
Ivan Planinić  
> **Koprodukcija**  
**Umjetničke**  
**organizacije**  
**Punctum i**  
**KunstTeatra**  
> **Premijera:**  
17. travnja 2021.,  
KunstTeatar

---

<  
Karlo Mrkša  
foto: Karla Jurić



cije elemenata suvremenog nam svijeta. Kao i mit, vic je kondenzirani žanr, koji računa na višeslojno značenje sabijeno u relativno malo prostora, te dijeljenu referencijalnu mrežu u koju je upleten. A *Vic o Sizifu* u obradi Vuković/Planinić istodobno mit rasteže, cjepka i poetira jezgrovitim iterativnim *punchlineima* koji odbrojavaju ritam izvedbe. Osnovni zaplet ostaje nepromijenjen, samo se u detaljima i drukčije osvjetljenom središnjem narativu oblikuje senzibilitet lake komičke minijature.

Prva je polovica izvedbe dramaturški neprestano u odgodama i preusmjerenju, produženoj telefonijadi između Tartara i različitih božanskih rezidencija dok se konačno ne otkrije puni razlog Sizifova višestrukog utartaračenja. Zatim kreće dinamična razrada temeljnih postavki Camusjeva pogleda na mit o Sizu, raspisana kao živahna koketerija između donžuanovskog junaka i zaštitnice braka, koja se pred Sizifovim gluteusom našla usred ozbiljnog preispitivanja monogamnog zakona. „Jesu li Camusjeve metafore o Sizu kao o radniku

ili o Sizu kao o Don Juanu i dalje ekskluzivne, ili Siza, sada kao vic-junaka, možemo promatrati i kao mačo-kapitalista, odnosno kao kič-ljubavnika?“ pita programska knjižica, a izvedba će žonglirati tim pitanjima da bi loptice dobacila publici bez zaključaka, sretno isprativši Sizu iz Tartara, makar privremeno.

Pripovijest koja je stvorila sintagmu *Sizifov posao* kao sinonim za beskrajni repetitivni nesvrhoviti rad naizgled nosi pouku o kazni za aroganciju spram hirovitih božanstava, no Camus promišlja značenje Sizirove sudbe iz posve drugog rakursa, koju će na svoje načine prelomiti i kunstovski *Vic*.

Zapravo je središnji problem Camusjeva kulturnog eseja pitanje samoubojstva kao čina samoponištenja u lice svijetu lišenom smisla, dok je antički lukavac upravo utjelovljenje žudnje za životom čovjeka koji je besmisao prigrlio. No kada promatramo Sizu Vuković-Planinić na podzemnoj među-pozornici, mit dobiva druge slojeve značaja, i beznačaja.

### Tko normalan?

HERMES: Još ga gura. Svatko normalan već bi se ubio na njegovom mjestu.

Ivan Planinić, jedan krak triangularne osovine Kunsta, autor je koji umije crpiti inspiraciju za komediju iz tragedije po resursima za rad, stvarajući konzistentno predstave čija kreativnost igra s logističkim ograničenjima prostora, budžeta i pandemijskih uvjeta, pritom ih nikada ne skrivajući. Osim što je to vrijedan i nužan talent na našoj izvedbenoj sceni koja je u neprestanoj borbi za opstanak, Planinićev se autorski rad gradi upravo na igri sa zadanostima koje uspijeva uvijek iznova razvući i transformirati u nove potencijale. U slučaju *Vica o Sizu*, teksta koji je nastao u suradnji dramaturginje i dramske autorice Ivane Vuković i Planinića koji potpisuje i režiju, božanska galerija likova prisutna je u odsutnosti, javljaju se kao glasovi iz zvučnika (Jadranka Đokić, Domagoj Janković, Iva Kraljević, Nikša Marinović, Bernard Tomić, Paško Vukasović) oko tijelom prisutnog Siza (Karlo Mrkša) koji gura projekciju kamene gromade na fakički posve praznoj pozornici.



▲  
Karlo Mrkša  
foto: Karla Jurić

Sizifirani Mrkša doista junački nosi solo izvedbu na spužvom pofutranim ramenima koji su kostimografski rad Petre Pavičić. Razigravajući prazan prostor u impresivno preciznoj suigri s projekcijama i glasovima iz zvučnika, Mrkša uspijeva držati koheziju komada kao jedini izvođač na pozornici, iako velik dio vremena šutke izvodi repetitivni pokret. Duhoviti i jednostavni songovi čiji su autori Mrkša i Filip Triplat dodatno dinamiziraju izvedbu unutar pravilne dramaturgije, i konačni je rezultat dojam dupkom punog prostora za igru koja ni na trenutak ne gubi na zaletu.

### Kulturnjački Tartar

S obzirom na zadanosti nepromjenjivih radiodramskih segmenata, može se pretpostaviti da ima nešto sizifovske repetitivnosti u svakoj Mrkšinoj izvedbi *Vica*, ali ako je vjerovati energiji izvedbe, svaki Sizu iznova crpi izvedbeni užitak iz pojedine iteracije. Ako bismo proširili ovu misao, kazališni događaj već sam po sebi ima sizifovsku premisu kao ponavljanje uvijek istog narativa kojemu živa tijela na sceni *moгу* odreći poslušnost, ali to najčešće ne naprave, iznalažeći prvobitnu svježinu svaki put kad guraju predstavu od njezina početka do kraja. Pitanje smisla također se može prelomiti kroz samu osnovu umjetničkog rada, budući da jedna od najčešćih definicija prirode umjetnosti polazi od tau-tološke definicije da je svrha umjetnosti u njezinoj nesvrhovitosti, njezin smisao u tome da prigrlj i razvije besmisao. Sizu bi tako lako mogao biti junak, idol i vrli zaštitnik umjetnika i kulturnjaka, osobito našeg doba.

PREMIJERE

HERA: Što on sad radi?  
ZEUS: On sad radi.  
HERA: On baš radi?  
ZEUS: Radi, radi.  
HERA: Pa kako je rob završio u Tartaru?  
ZEUS: On nije rob. On je više kao radnik.  
HERA: A u čemu je razlika između radnika i roba?  
ZEUS: Radnik ima radno vrijeme, a rob radi cijelo vrijeme.

Iz perspektive prekarnog kulturnog sektora u kojem smo utartaračeni beskonačnom birokracijom projektnog rada, prijavnicama i izvještajima, narudžbama koje si ne možemo priuštiti da odbijemo i vlastitim angažmanima za koje nikada nema ljudske količine vremena i budžeta, lako je identificirati se sa Sizifovim poslom. S time da je osmosatno radno vrijeme o kojem Siziif pjeva samo daleki san većine *freelance* kulturnjaka koji su u permanentnoj bitci s radom koji je vječito raspršen u vremenu i prostoru. Ta je sloboda bez slobode dušu dala za egzistencijalnu tjeskobu. Camus piše: „Događa se da se scenografije uruše. Ustajanje, tramvaj, četiri sata u uredu ili tvornici, obrok, tramvaj, četiri sata rada, obrok, spavanje, i ponedjeljak utorak srijeda četvrtak petak i subota u istom ritmu – ovaj je put većinu vremena lako pratiti. Ali jednog se dana javlja ‘zašto’ i sve započinje u tom umoru obojenom čuđenjem. ‘Započinje’ – ovo je važno.“<sup>(51)</sup> Baveći se umjetnošću i kulturom, popiknut ćemo se na pitanje *zašto* odnosno čemu svako toliko, i jednakom silinom pasti na nos, ali posve nerazumna žudnja da se svojim nesvrhovitim radom bavimo i dalje obično će nas dalje gurati da guramo. Prije ili kasnije osvijestit ćemo da smo odavno prigrlili apsurd te da je jedini način da spasimo živu glavu, da se s njime naučimo zabavljati.

### Bezbožni svijet

„Sva velika djela i sve velike misli imaju apsurdan početak.“ (Camus, 15)

Ako je vjerovati Freudu (a preporučljivo je to činiti samo umjereno), vic je komunikacijski format koji u registru svjesnog i eksplicitnog upošljava mehanizme srodne radu sna i dopušta filtrirani prodor nesvjesnoga u društvenu situaciju. Kao zaštićeni prostor u kojemu vrijede zasebna pravila, vic dopušta da olabavimo uobičajene nužne inhibicije, zaobiđemo rešetku represivno-opresivnih imperativa i oslobodimo nešto zaključane energije unutar društveno prihvatljivog okvira, na sličan način kako će nam ventile otpustiti i umjetnički doživljaj. Prizivanje psihoanalitičke paradigme u ovom slučaju ima višestrukog smisla budući da je teorija ljudske psihe građena na mitologiji i njezinim inverzijama, subverzijama i diverzijama koje rastvaraju potencijale temeljnih narativa čovječanstva i ljudskosti. Već spomenuto daleko srodstvo mita i vica, koje implicitno figurira u *Vicu o Siziifu*, temelji se dijelom na potencijalu vica da nesvjesni sadržaj mita provuče na površinu u istodobno zasićenoj i raste-rećenoj inačici. U ovom slučaju bitna dimenzija obrata leži u zamjeni odnosa moći između bogova i ljudi te umjesto da smrtnici budu podvrgnuti mučenju na dubioznoj pravdi bogova, proširena olimpska obitelj postaje lakom metom nemilosrdnog mehanizma komedije.

<sup>1</sup> Camus, Albert (2018) *The Myth of Sisyphus and Other Essays*, New York: Knopf Doubleday Publishing Group



▲  
Karlo Mrkša  
foto: Karla Jurić



Smijeh je moćno oružje protiv figura normativnog autoriteta jer po svojoj prirodi ruši strukture, obrće hijerarhije, unižava visine i uzvisuje nizine. U tome smislu komički žanrovi za jednu od temeljnih funkcija imaju preispitivanje (i preispisivanje) društvenih struktura i narativa, dopiru naj snažnije kao udarac odozdo unutar klasne vertikale, kažnjavajući antisocijalne obrasce ponašanja, vršeći inverziju unutar dinamike moći i otvarajući pozornicu za oslobođenje *ressentimenta*, kao i za zamišljaj drukčijeg svijeta. Tako Siziif svoju slobodu pronalazi u činu prihvaćanja neizbježnog neposrednog rada te izostanka višeg smisla, ali bitnim dijelom i u gesti negacije straha od autoriteta, u ovom slučaju antropomorfnog božanskog autoriteta starogrčke paradigme.

HERA: Jebeno mi je to da si cinkao Zeusa, ali nisam baš sigurna je li vrijedilo ovoga.

SIZIF: O pa kako ne bi vrijedilo! Pa nije on mene osudio na besmisleni rad zato što sam ga ja cinkao, Hera.

HERA: Ne?

SIZIF: Naravno da ne.

HERA: Pa Zeus kaže da te kaznio i zato što si svijet učinio besmislenim.

SIZIF: Ha-ha. Nemoj, molim te! Hera, to su takve gluposti. Kako ja mogu učiniti svijet smislenim ili besmislenim kad je svijet ovakav kakav jest?!

No tragikomična je istina svijeta da je ponekad dostatno ponuditi reflektirajuću plohu normaliziranim aspektima neposredne stvarnosti da bismo

**... ako usput predstava može podvaliti za bunt podatnoj mladoj publici ideju da ne pristaju na normativni smisao te da pruži otpor autoritetu koji sam sebe proizvodi i održava, Kunstovci mogu učiniti svijet malo smislenijim mjestom**





▲  
Karlo Mrkša  
foto: Karla Jurić

posvjedočili punini apsurdna sustava na koji neprestano pristajemo. U svijetu ispunjenom bezrazložnim nasiljem, performativima moći bez stvarnih temelja, strahom i tjeskobom egzistencijalnih pritisaka koji su rezultat nepotrebne asimetrije, samo nas afirmacija besmisla može spasiti, dokle god ne dopuštamo da nas apsurd pacifizira, nego se nastavljamo kretati.

ARES: Pa zamislite samo kako bi izgledao svijet bez rata?

ZEUS: Strašno.

HERMES: Grozno.

ZEUS: Dole svijet bez rata!

HERMES: Tako je!

ARES: Takav svijet ne bi imao nikakvog smisla.

ZEUS: Dole svijet bez smisla!

HERMES: Tako je!

ARES: Svi bismo mogli počinuti kolektivno samoubojstvo.

Komad ponekad suviše eksplicira svoje misaone pretpostavke i pomalo zabrazdi u didaktičnost koja ga čini najprimjerenijim za mlađu publiku, primjericice srednjoškolaca koji bi mogli biti zahvalni na pristupačnoj i konciznoj obradi gradiva starogrčke mitologije i književnosti te filozofije. Repertoar Kunst Teatra i inače bi mogao biti sjajnom kazališnom srednjoškolskom lektirom koja bi komunicirala s publikom u nastajanju, zahvaljujući inteligentnoj nepretencioznosti i iskrenom entuzijazmu s kojima se stvara sve što se nađe na njegovom programu. Razvoj publike, sintagma koja već izaziva tikove kod kulturnjaka, zapravo je izuzetno važan aspekt prakse koji bi za cilj trebao imati otvaranje razumijevanja, i želje za razumijevanjem, umjetnosti kod generacija koje odrastaju. A ako usput predstava može podvaliti za bunt podatnoj mladoj publici ideju da ne pristaju na normativni smisao te da pruži otpor autoritetu koji sam sebe proizvodi i održava, Kunstovci mogu učiniti svijet malo smislenijim mjestom.

SIZIF: ...ali ja sam njega učinio besmislenim! Hera...

HERA: Njega besmislenim?

SIZIF: Naravno! Njega!

HERA: A kako si ti Zeusa učinio besmislenim?

SIZIF: Jer ga se nisam bojao! Nimalo!

HERA: Nisi Sizife?

## Još ga guramo

U okvirima *Vica o Sizifu* i njegove središnje pouke, SiziŃovo se junaštvo u konačnici smješta u njegov otpor autoritetu, baziran na negaciji hijerarhije moći kroz odbijanje straha. Pretpostavljajući da će najteža kazna za najlukavijeg među smrtnicima biti upravo posao lišen smisla, Zeus je osudio SiziŃa na repetitivni fizički rad, no utartaračeni mudrac odavno je prigrlio poziciju onkraj smisla kao prostor slobode, prostor koji rastvara vlastite svjetove unutar kojega je moguće uvijek se kretati, čak i ako naizgled prelazimo uvijek isti put.

„Ostavljam SiziŃa u podnođu brda! Čovjek uvijek iznova pronade svoj teret, ali SiziŃ nas uči višem povjerenju koje negira bogove i podiže kamenje. On također zaključuje da je zapravo sve u redu. Ovaj mu se svijet, sada bez gospodara, ne čini ni sterilnim ni uzaludnim. Svaki atom toga kamena, svaka krhotina minerala te planine ispunjene noću, oblikuje vlastiti svijet. Sama borba usmjerena visinama dostatna je da ispuni čovjekovo srce. Moramo SiziŃa zamisliti sretnim.“ (105)

Ali Kunstovci ne ostavljaju SiziŃa u podnođu brda, nego mu otvaraju vrata Tartara dok ga u stopu prati Herin glas, a mi ostajemo promatrati kako se napuhani i uspuhani Zeus uzalud muči s nepomičnim kamenom. SiziŃ istodobno utjelovljuje filozofski misaoni užitak, i onaj posve tjelesni, a ako bi neki morao imati prednost, slutimo da bi to moglo biti onaj karnalni. Ponovno, Camus piše pri početku eseja: „U čovjekovoj vezanosti za život postoji nešto snažnije od svih zala svijeta. Prosudba tijela vrijedi jednako koliko i prosudba uma, a tijelo se povlači od uništenja. Živjeti nam uđe u naviku prije nego razvijemo naviku misliti. I u toj utrci koja nas svakodnevno požuruje prema smrti, tijelo održava nedostižno prvenstvo.“ (11) Naša je žudnja prema životu jača od svog besmisla koji možemo spoznati, barem je tako smatrao egzistencijalni filozof, a ako je suditi po općoj ljudskoj spremnosti da ostaje živjeti na svijetu sa svom njegovom tragikom, mora da ima nešto istine u toj formuli. I tako je još jednom lukavac izigrao bogove i pronašao način da se vrati među žive, znajući da neće trajno izmaknuti svome teretu, ali i da osim vrijednosti neposrednih užitaka, svaku priliku da se narugamo opresoru vrijedi do kraja iskoristiti.

SIZIF: Jer kad ga se niko ne bi bojao, on bi prestao biti bog!

HERA: Ima smisla!

SIZIF: Pa naravno da ima smisla! I zato između njega i kamena ja uvijek biram...

HERA: Kamen.

Mazohistički užitak preživljavanja na umjetničkoj sceni doista nas dovodi do toga da crpimo smisao iz besmisla, da još uvijek guramo (pazeći samo da nas kamen ne pregazi na svom putu natrag prema dolje), da psihopatološki svakodnevno transformiramo mitove u viceve i svrgavamo kultove ličnosti. A to je najlakše postići kad nemamo bogznašto za izgubiti. Kad već nema Smisla, smisao za humor i nešto gradivnog materijala više je nego dovoljno da stvorimo prostor za igru i slobodnu misao, i zato opet iznova biramo – kamen.